

Євгенія ВАЛУЄВА,

учений секретар Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

**РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ
В ПРОВЕДЕННІ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

У статті проаналізовано місце науково-дослідної роботи студентів на шляху входження сучасної освіти в Болонський процес, а також роль університетської бібліотеки в цій роботі. Розкриваються процеси зміни та вдосконалення бібліотечних процесів для вступу в новий освітній простір.

Ключові слова: науково-дослідна робота, університетська бібліотека, Болонський процес, інформаційно-бібліотечна діяльність.

Одним з важливих факторів конкурентоспроможності фахівця на ринку праці сьогодні є його вміння навчатися та самостійно здобувати нові знання, застосовувати вже набуті в нових умовах та професійних ситуаціях, креативно мислити й приймати нестандартні рішення. Такі навички та вміння ефективно формуються в молодих людей під час занять науково-дослідною роботою у вищих навчальних закладах. При цьому важко переоцінити роль бібліотеки вищої школи та галузевої, які надають у розпорядження майбутніх фахівців багатий теоретичний матеріал, необхідні методичні розробки.

Довідкова література визначає, що науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах є важливим компонентом навчального процесу та органічною складовою освіти й виконує такі функції: удосконалення навчального процесу та відображення сучасних наукових досягнень у навчальній діяльності вищої школи; виховання – наукові дослідження розкривають широке коло різноманітних наукових проблем, що сприяють розширенню світогляду, виховують потяг до самоосвіти; розвитку мислення, уміння спостерігати, аналізувати, навичок самостійної творчої дослідної роботи. Також зазначено, що дослідницька діяльність студентської молоді – це діяльність, безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження.

Під науково-дослідною роботою студентів розуміємо їхню ціле-спрямовану навчальну, наукову, методичну та організаційну діяльність, у процесі якої вони здобувають навички планування, організації,

здійснення та відповідного оформлення результатів наукового пошуку. На сьогодні організація науково-дослідної роботи студентів є одним з найважливіших шляхів підвищення якості підготовки фахівців у вищому навчальному закладі.

Науково-дослідна робота студентів здійснюється за двома напрямками: робота, що становить частину навчального процесу (лабораторні, курсові, бакалаврські, дипломні, магістерські роботи тощо); робота, що виконується в позааудиторний час (проблемні групи, гуртки, творчі лабораторії, конкурси, олімпіади, конференції, семінари, виставки, лекторії тощо).

У процесі вивчення фахових дисциплін студенти виконують творчі завдання наукового спрямування, що поглиблюють їх знання та вдосконалюють навички науково-дослідної роботи. Розширюється наукова проблематика студентських досліджень, що відзначається науковою актуальністю і практичним спрямуванням. Успішна реалізація навичок науково-дослідної роботи стає передумовою виконання кваліфікаційних (бакалаврських, дипломних, магістерських) робіт, підготовки виступів і повідомлень на конференціях різного рівня.

Організація науково-дослідної роботи студентів є особливо актуальною в умовах інтеграції системи вищої освіти України в європейський освітній простір.

Певна роль у процесі створення єдиного освітнього простору належить бібліотекам університетів, так як підготовка кадрів вищої кваліфікації, що відповідають як українським, так і міжнародним стандартам, неможлива без повноцінного забезпечення освітнього процесу навчальними та науковими виданнями як у традиційному, так і в електронному вигляді.

Входження освіти України в Болонський процес внесло багато коректив у діяльність вищих навчальних закладів та університетських бібліотек як учасників освітнього процесу.

Введення нової дворівневої структури навчання (бакалавр, магістр) із подальшою видачею дипломів єдиного зразка, на думку країн-учасниць, прискорить процес навчання студентів, спростить просування й навчання наукових кадрів, залишаючи більше часу для практичної діяльності. Скорочуватимуться аудиторні години, у студентів з'явиться час для самостійного вивчення дисциплін. Входження аспірантури в загальну систему вищої освіти призведе до введення нових курсів у аспірантські програми, що також потребуватиме інформаційної підтримки від бібліотек. Ці нововведення висувають вимоги до ефективності та якості документно-інформаційних ресурсів бібліотек. У такій ситуації бібліотекам університетів важливо оцінити труднощі, пов'язані з цією обставиною, і визначити стратегічні напрями своєї діяльності.

Можна припустити, що сучасні університетські бібліотеки зіткнуться з проблемою забезпечення документними ресурсами як вузької й гли-

бокої спеціалізації (магістратури), так і широкої підготовки фахівців, на яку націлений бакалаврат, а також надання випускникам можливості постійного оновлення знань, умінь і навиків за допомогою бібліотечних ресурсів. При цьому певні труднощі виникають при формуванні якісного бібліотечного фонду на різних носіях, доборі необхідних видань із численного репертуару навчальної літератури, яка на сьогодні недостатньо відповідає потребам вузів. При цьому можлива орієнтація магістрантів на науково-дослідну або викладацьку роботу містить наукову складову при формуванні документного бібліотечного фонду вузу й координування цієї діяльності.

Модульна система навчання, введення так званих кредитів (навчальних залікових одиниць), коли сам студент буде формувати своє навантаження, і є швидше організаційним, технічним моментом. Визначаючи наслідки цих нововведень для бібліотек університетів, можна розглядати їх як мотивацію до знань, а значить, можна припустити посилення затребуваності студентами різноманітних навчальних електронних ресурсів з добре організованою структурою доступу до них.

Одним з напрямів можливої оптимізації самостійної роботи студентів є їх інформаційна підготовка в бібліотеці університету. Бібліотекар може підвищувати рівень володіння навиками пошуку необхідних джерел інформації у студентів – працювати з інформаційними потоками, електронними каталогами, інформаційними бібліотечними ресурсами. Це дасть можливість студентам комфортно відчувати себе в сучасному інформаційному просторі. Ця обставина позитивно вплине як на самостійну роботу студентів, так і на результати їхньої успішності. Отже, на сьогодні університетські бібліотеки проводять велику роботу з формування інформаційно-бібліографічної грамотності.

З огляду на функції бібліотеки вищого закладу освіти (навчальну, наукову, культурно-інформаційну), необхідно підкреслити і її специфіку як бібліотеки вищого навчального закладу. Виконуючи комплекс поставлених завдань, вона поєднує технології різних бібліотек: навчальної, масової, спеціальної.

Бібліотеки вищих навчальних закладів у процесі переходу до нових технологій мають враховувати тенденції розвитку вищої освіти й зайняти активну позицію. Загальний шлях розвитку бібліотеки ВНЗ має враховувати перспективні варіанти використання сучасних технологій для доступу до інформаційних ресурсів і необхідність розроблення нових методів на допомогу викладачам і студентами, а головне – вивчати читацький контингент, його потреби та інтереси в інформаційному просторі.

На початку XXI ст. практично всі бібліотеки освітніх та наукових установ впроваджують інформаційні комп'ютерні технології, надаючи користувачам важливу і якісну інформацію як у самій бібліотеці, так і в

режимі віддаленого доступу. Бібліотеки входять в єдиний інформаційний простір. Однак для створення сучасної інформаційної інфраструктури науки й освіти недостатньо забезпечити тільки доступ до документів та інших джерел інформації. Основним завданням є організація таких умов, за яких наявність інформації приводить до створення нового знання та нового рівня освіти, умов, коли ефективність фінансових коштів, витрачених на інформаційне забезпечення, стала б максимальною.

Нові вимоги, що висуваються сьогодні до інформаційно-бібліотечної діяльності, обумовлюють необхідність вдосконалення інформаційно-бібліографічного обслуговування, від ефективної організації якого залежить успішне виконання головного завдання наукової бібліотеки вузу – сприяння інформаційно-документному забезпеченню навчального процесу та наукових досліджень.

Сьогодні до основних бібліотечних функцій (збір, зберігання та надання у користування джерел інформації) додається нова – надання доступу до електронної інформації по всьому світу з усіх галузей знань, яку можливо здійснити через мережу Інтернет.

Однак поширення мережевого доступу, що полегшить пошук документів та інформації, загострило проблему оцінки їх якості та достовірності. Водночас інформаційні ресурси, доступність яких забезпечується за рахунок використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, є тією складовою, від повноти і якості якої залежить кінцевий результат діяльності бібліотек України.

Іншою важливою складовою, що впливає на якість інформаційного обслуговування наукової бібліотеки університету, є рівень науковістості її інформаційної діяльності. Розвиток способів аналітико-синтетичної переробки інформації надає можливість співробітникам бібліотеки поетапно переходити від бібліографічного опису до анотування – реферування – екстрагування фактичних відомостей – синтезу нового знання на основі текстів окремих документів, з урахуванням їх місця в документному потоці.

Комфортність обслуговування в бібліотеці визначається наданням користувачу не тільки базової, але й обробленої інформації у вигляді досьє, дайджестів, оглядів та іншої інформаційної продукції. Проводиться активна робота з інформування користувачів про бібліотечно-інформаційні ресурси і послуги, створення інформаційних листків, рекомендаційних списків інформаційних ресурсів за профілем навчального закладу, регулярного розміщення їх на інформаційних стендах бібліотеки, її веб-сторінці та на сайті університету. Крім того, бібліотеки вищих навчальних закладів здійснюють кваліфіковану підготовку користувачів до роботи з інформацією, допомагають їм в отриманні даних з віддалених джерел, знаходженні інформації за нечітко сформульованими запитам.

У міру поширення в університетських бібліотеках електронних джерел інформації дедалі більш актуальними стають проблеми формування інформаційної культури користувачів. Це обумовлено змінами в сучасній системі освіти, які спрямовані на створення нової моделі навчання. Необхідною умовою ефективності отримуваної студентами освіти сьогодні є висока інформаційна культура, що обумовлює крім отримання високого рівня знань ще й умінь самостійно інтерпретувати зміст й оцінювати інформаційні джерела, володіти стратегіями пошуку інформаційних ресурсів різного типу.

Співробітники бібліотеки можуть виконувати функції не тільки посередників і консультантів, але й деякою мірою організаторів управління знаннями: можуть створювати галузеві інформаційні центри, робочі групи для вирішення складних пошукових завдань.

Трансформація вимог, що висувуються сьогодні до інформації, зумовлює вдосконалення методів і способів, за допомогою яких можна показати потенційним користувачам високу цінність інформації та її критерії: своєчасність, точність, надійність, різноплановість і, певною мірою, конфіденційність.

З урахуванням цих особливостей вдосконалюється структура бібліотеки (відкриваються нові вузькопрофільні читальні зали), модернізується сайт університетської бібліотеки (можна проводити багатоаспектний моніторинг всіх запитів користувачів, незалежно від форми звернення: через веб-сайт, електронною поштою або локально в бібліотеці).

Загалом сайти бібліотек університетів стають дедалі більш об'ємними та інформативними, допомагаючи користувачам орієнтуватися в інформаційному просторі університету.

У веб-сайту наукової бібліотеки широкий спектр завдань:

- представити всі аспекти бібліотечної діяльності та розмаїття її інформаційних ресурсів;
- сприяти вирішенню завдань інформатизації освітнього та науково-дослідницького процесів;
- забезпечувати інтеграцію ресурсів бібліотеки в єдиний інформаційний простір;
- підвищувати інформаційну культуру відвідувачів;
- проводити навчальну роботу в бібліотечній галузі;
- інформувати користувачів про проведення бібліотечних заходів тощо.

Для бібліотеки університету інформаційні ресурси є головною складовою єдиного інформаційно-освітнього простору, від повноти та якості яких залежить кінцевий результат її діяльності. За своїм змістом такі ресурси – це сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної та інструктивної інформації, до якої забезпечений доступ користувачів, диференційований за роллю та

місцем учасників навчального та наукового процесу, а також можливість вибору інформаційного ресурсу залежно від того, чому особисто надає перевагу користувач.

Оскільки вища школа на сьогодні є важливим центром наукових досліджень, тому саме тут за час навчання студентська молодь має змогу оволодіти навиками науково-дослідної роботи. Такі навички необхідні як для студентів, які в майбутньому хотіли б займатися науковою діяльністю, так і для тих, хто буде реалізувати практичну професійну діяльність безпосередньо на виробництві, оскільки навички наукової роботи допоможуть підвищувати власну професійну майстерність.

Під впливом розвитку інформаційного суспільства, змін в освіті, а також трансформацій, що відбуваються у ВНЗ, змінюються функції бібліотеки, пріоритети в її діяльності, що обумовлює постановку нових цілей і завдань. Головною для бібліотек ВНЗ стає інформаційно-освітня функція, яка інтегрує в собі основні напрями діяльності бібліотеки і визначає її соціальне призначення в сучасних умовах. Саме бібліотека ВНЗ є тією творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої багато в чому залежить якість і зміст навчання та наукових досліджень.

Перспективи розвитку університетської бібліотеки та зміни в її діяльності повинні розглядатися крізь призму тих трансформацій, що відбуваються в українській та світовій освіті та науці. Глобальна інформатизація, підвищення ролі знання як основи розвитку цивілізації, інтеграція України до світового співтовариства вимагають розглядати бібліотеку не тільки як складову інформаційної інфраструктури ВНЗ, а також як науково-навчальний підрозділ. Це обумовлено тим, що документний і в цілому інформаційний ресурс бібліотеки забезпечує якість освітніх послуг і наукової роботи. Тому взаємодія структурних підрозділів (факультетів, кафедр) ВНЗ і бібліотеки повинні бути багатоаспектними й спрямованими на вдосконалення формування та використання ресурсів бібліотеки, створення інтелектуальних продуктів (електронної бібліотеки, системи БД, бібліографічних покажчиків), оскільки це сприяє розвитку потенціалу ВНЗ, забезпечує надання якісних бібліотечно-бібліографічних і в цілому освітніх послуг.

Серед багатопланового комплексу завдань бібліотек ВНЗ, зумовлених зміною освітньої парадигми, необхідно виділити:

- повноцінне формування документних ресурсів на всіх носіях інформації;
- розвиток бібліотечних комп'ютерних технологій;
- впровадження нових форм і методів дистанційного бібліотечно-бібліографічного обслуговування;
- розробку електронних бібліотек;

– організацію доступу до світових наукових і освітніх інформаційних ресурсів.

Перспективи діяльності бібліотек пов'язані з перетворенням їх на інформаційно-бібліотечні комплекси, які будуть не тільки зберігати інформацію (різних видів і форм), але й надавати послуги навігації в освітньому просторі, у пошуку необхідних знань, якісному їх аналізі, брати участь у збільшенні нових знань.

Наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова активно сприяє проведенню науково-дослідної роботи студентів. Співробітниками бібліотеки проводиться навчальна робота зі студентами з вивчення довідкового апарату бібліотеки, основ складання бібліографічного опису для оформлення списку використаної літератури у своїх роботах, ознайомлення з новими надходженнями наукової літератури. Бібліографами здійснюється наукове аналітико-синтетичне опрацювання нових надходжень до бібліотеки й удосконалення довідково-бібліографічного апарату (системи ЕК і бібліографічних БД, картотек). Також друкуються різні бібліографічні посібники (щорічник «Українська педагогічна бібліографія», бібліографічні покажчики друківаних праць співробітників університету, бібліографічний покажчик «Історія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова» та біобібліографічні покажчики), інформаційний бюлетень «Бібліокур'єр», що допомагають у навчальній та науковій роботі студентів та викладачів. Серед працівників бібліотеки проводяться навчальні заняття з освоєння комп'ютерних технологій та роботи з різними інформаційними ресурсами.

Читачі вільно користуються вітчизняною та зарубіжною літературою з різних галузей знань. У відповідь на інформаційні запити студентів, викладачів та інших науковців, фонди бібліотеки постійно поповнюються сучасною науковою літературою та великою кількістю періодичних видань.

Студенти університету активно звертаються до веб-сторінки бібліотеки та працюють з її електронним каталогом, де, окрім підбору літератури, можуть також ознайомитися з документами без потреби звернення безпосередньо до читального залу, тобто переглянути їх у повнотекстовому форматі.

Для ефективної наукової роботи студентів у бібліотеці функціонує багато читальних залів різного профілю, а також інтернет-зали з безкоштовним доступом до роботи в мережі, для відвідування різних наукових сайтів та форумів.

Список використаних джерел

1. *Борисова О.* Науково-дослідна діяльність студентів педагогічних ВНЗ в умовах реалізації завдань Болонської конвенції / *О. Борисова* // Рідна школа. – 2008. – № 10. – С. 33–35.
2. Енциклопедія освіти / ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 554–555.
3. *Корнійчук М. В.* Електронні ресурси – нова модель організації бібліотечно-інформаційного обслуговування студентської молоді / *М. В. Корнійчук* // Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23–25 травня 2006 р. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 99–101.
4. *Левківський К.* Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / *К. Левківський* // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 33–41.
5. *Леоненко П.* Науково-дослідна робота студентів: досвід минулого і проблеми сьогодення / *П. Леоненко* // Вища школа. – 2002. – № 2/3. – С. 19–33.
6. *Сопівник І.* Науково-дослідницька робота студентів як складова їхньої професійної компетентності / *І. Сопівник* // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 11. – С. 23–25.
7. *Шевченко Т. Є.* Бібліотека вищого навчального закладу та сучасність / *Т. Є. Шевченко* // Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23–25 травня 2006 р. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 112–120.
8. *Ярошенко Т.* Університетські бібліотеки України підтримують ініціативу відкритого доступу до наукової інформації / *Т. Ярошенко* // Вища школа. – 2009. – № 7. – С. 64–75.